

Kitab-ı Dedem Korkut'ta Bir İbareyi Yeniden Okumak: Kadunum, Diregüm, Döllüğüm

Sadettin ÖZÇELİK*

Özet

Arap harfli tarihî metinlerinde birçok okunma sorunu ile karşılaşmak mümkündür. Okunma sorunlarından biri metinde yanlış yazılmış olan kelimeler konusudur. Bu metinlerde yazım yanlışlıklarının yanı sıra yazım eksiklikleri ve yazım fazlalıkları gibi durumlar da söz konusu olabilir. *Dede Korkut* gibi sözlü edebiyat ürünü metinler, telif eserlere göre daha karmaşık yazım sorunları içerebilmektedir. Ayrıca okunmuş bir edebî metni yeniden okuyorsak önceki araştırmacıların metinde yapmış oldukları yanlış okuma ve aktarmalar da bir başka sorun olarak karşımıza çıkabilir. Yazılı metnin bağlamı, metni doğru anlamamızı ve sorunları fark edip çözmemizi sağlayan en önemli anahtardır. Ayrıca bağlamı anlamaya çalışmak ve bunda ısrar etmek, kelimeleri doğru okuyup doğru anlamamız konusunda bizi yönlendirir. Ancak bazen metin doğru okunduğu hâlde doğru anlaşılmadığından süren sorunlar da söz konusu olabilmektedir. Hangi yöntemi izlersek izleyelim yeni okuma teklifleri sunarken unutulmaması gereken nokta yeni teklifimizle ilgili olarak bize yöneltilebilecek soruları tahmin edip bu sorulara cevap hazırlamaktır. Çünkü sorulabilecek sorulara cevap verebilmek metnin sağlamasını yapmış olmak anlamına gelir. Bu makalede ele alınan konu, metinde yalnızca Dresden yazmasında geçen bir ibare ile ilgilidir. “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu”nda geçen bu ibare yeniden ele alınarak okunmakta ve anlamı üzerinde durulmaktadır. Söz konusu ibarede daha önce farklı şekillerde okunmuş ve anlaşılmış olan kelimeler bu makalede yeniden ele alınarak okuma teklifleri sunulmaktadır.

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, ROR ID <https://ror.org/0257dtg16>, sozcelik2122@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7383-1804>.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Dresden yazması, yanlış yazımlar yanlış okumalar, kadunum, diregüm, döllügüm

Re-reading a Phrase in *Kitab-i Dedem Korkut*: *Ƙadunum, Diregüm, Döllügüm*

Abstract

It is possible to encounter many reading problems in historical texts written in Arabic letters. One of the reading problems is the issue of misspelled words in the text. In addition to spelling errors, there may also be spelling omissions and redundancies in these texts. Oral literary texts such as *Dede Korkut* may contain more complex spelling problems than copyrighted works. In addition, when we re-read a previously read literary text, misreadings and transfers made by previous researchers in the text may be another problem. The context of the written text is the most important key that allows us to understand the text correctly and recognize and solve problems. Additionally, trying to understand the context and insisting on it guides us to read and understand the words correctly. However, sometimes there may be ongoing problems because the text is not understood correctly even though it is read correctly. No matter which method we follow, the point that should not be forgotten when presenting new reading proposals is to anticipate the questions that may be asked to us about our new proposal and prepare answers to these questions. Because being able to answer the questions that may be asked means that the text has been verified. The subject discussed in this article is related to a phrase that appears only in the Dresden manuscript. This phrase, which appears in “Dirse Khan Son Boğaç Khan Tribe”, is re-read and its meaning is emphasized. The words in the phrase in question that have previously been read and understood in different ways are re-examined in this article and reading suggestions have been offered.

Keywords: Dede Korkut, Dresden manuscript, wrong spellings, wrong readings; *kadunum, diregüm, döllügüm*

“Erişür menzil-i maksûdına âhiste giden

Tez-reftar olanuñ pâyine dâmen dolaşur”

Edirneli Hatemi

Dede Korkut metinleri üzerinde kapsamlı ilk bilimsel yayını hazırlamış olan Muharrem Ergin, Dresden ve Vatikan yazmalarını yazım özellikleri ve yazım yanlışlıkları bakımından karşılaştırmış ve bazı değerlendirmeler yapmıştır. Ergin, değerlendirmelerinde Vatikan yazmasını daha yanlış ve eksik bulunduğunu, Dresden yazmasında ise beş on kelimenin okunuşlarını güçleştiren bazı istinsah kusurları bulunduğunu savunur (Ergin, 1963, s. 362). Ancak

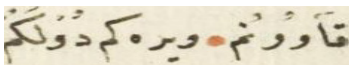
Dresden yazması üzerinde daha sonra yapılmış olan araştırmalar bu yazmadaki yazım yanlışlarının hem Ergin'in belirtmiş olduğundan çok çok fazla olduğunu hem de çeşitlilik arz ettiğini göstermiştir. S. Tezcan, Dresden yazmasında yüzlerce yazım yanlış bulduğuna işaret etmiş (Tezcan, 2001, s. 13) ve yazmış olduğu birçok notta yazmadaki yazım yanlışları ve yazım eksikliklerine değinmiştir (bk. Tezcan, 2001). S. Özçelik ise Dresden yazmasında binden fazla yanlış yazım örneğini ayrıntılı olarak özelliklerine göre incelemiş, dokuz ana başlık ve birçok alt başlık altında tasnif etmiştir (bk. Özçelik, 2016a, s. 106-134; 2022a, s. 100-128).

Dede Korkut yazmalarının okunma sorunlarının önemli bir kısmı doğrudan doğruya yazım yanlışları ile ilgilidir. Bu nedenle yazmalardaki yazım yanlışları konusunda araştırmacıların farklı okuma teklifleri ortaya koydukları görülmektedir. Yazma eserlerdeki bazı yazım yanlışları metin üzerinde karar vermeyi güçleştiren ve araştırmacıları tereddüde düşüren önemli bir konudur. Aynı kelimede veya yan yana iki kelimede birden fazla yazım yanlışlığı bulunması, kelimede yazılmamış veya değişmiş olan seslerin bulunması gibi durumlarda çözüme ulaşmak daha da güçleşir. Böylesi konularda ancak metnin başka yerinden, başka metinlerden veya sözlüklerden hareketle bağlama uygun değerlendirmeler yaparak çözüme ulaşılabilir. İşte bu makalede Dresden yazmasında bu tür sorunların bulunduğu bir ibaredeki kelimeler üzerinde yeniden durulmakta, okuma ve anlam teklifleri sunulmaktadır.

İbarenin Okunuşu ve Anlam Teklifleri

Üzerinde durmak istediğimiz ibare, Dirse Han'ın eşine seslendiği bir *soylama*da geçer. Makalede yöntem olarak öncelikle ibaredeki kelimelerin araştırmacılar tarafından okunuş şekilleri ve kelimelere verilmiş olan anlamlar sunulacak, daha sonra bunlarla ilgili sorunlar yeniden ele alınarak değerlendirilecek, yeni okuma teklifleri sunulacaktır. Söz konusu *soylama* ve üzerinde durmak istediğimiz ibarenin yazılışı şöyledir:

Berü gelgil başum bahtı, evüm tahtı,
 Evden çıkup yören de selvi boylum,
 Topuğında sarmaşan da kara saçlum,
 Kurlu yaya benzer çatma kaşlum,
 Koşa badem sığmayan tar ağızlum,
 Güz almasına benzer al yavaşlum!

(Özçelik, 2022b, s. D8a.8-11)

Şimdi de araştırmacıların yazım şeklini yukarıda verdiğimiz son ibareyi nasıl okuyup anladıklarını görelim: M. Ergin, kelimeleri *Kavunum viregüm*

dövlegüm okumuş ve “Kavunum yemişim dövlegim” (Ergin, 1971, s. 10) şeklinde aktarmıştır. Sözlükte ise kelimelere “**dövlek** kavun, ham kavun, kelek” (Ergin, 1963, s. 101), “**kavun** kavun” (Ergin, 1963, s. 175), “**virek** kavun?” (Ergin, 1963, s. 314) anlamlarını vermiştir.

O. Ş. Gökyay, ibareyi önce *kadunum*, *veregüm*, *dölügüm* (Gökyay, 1973, s. 5.17) okumuş, daha sonra bu okuyuşunu *kadunum*, *diregüm*, *dölegim* (Gökyay, 1973, s. 339) olarak değiştirmiş ve “kadınım, direğim, dölegim” (Gökyay, 1995, s. 32) şeklinde aktarmıştır. Gökyay, ayrıca aktarmanın dipnotunda *dölek* kelimesi için “ağırbaşlı, yumuşak başlı, sakın, itaatli, vakarlı. Çok döl veren, çok doğuran” (Gökyay, 1995, s. 173) anlamlarını vermiştir.

T. Tekin, yazdığı notta Gökyay’ın bu teklifini çürütecek açıklamalar getirir ve ibaredeki kelimeler için yeni teklifler sunar:

İlk kelimenin birinci *vav*’ı üzerinde Gökyay’ın da belirtmiş olduğu gibi, bir *dal* vardır ve kelime pekâlâ *kadunum* okunabilir. İkinci kelime de *diregüm* olmalıdır. Kadın’ın evin direği, dayağı sayılması yaygın bir düşüncedir. Dede Korkut’un giriş kısmında dört kadın türünden birincisi için *Birisi evün şayağıdur* deniliyor. Gökyay bu kelimenin *diregüm* olması gerektiğini ileri sürmesine rağmen metne *veregüm* şeklini almıştır. Üçüncü kelime için Gökyay iki ihtimal görüyor: *dölek* ‘döl veren’, *dölek* ‘sakın, itaatli’. Dirse Han bu sözleri söylediğinde çocuğu olmadığına göre birinci ihtimal, Gökyay’ın da belirttiği gibi, zayıftır. Bize göre üçüncü kelime *diregüm* sözüne koşut bir başka söz olmalıdır. Uygurcada ‘güç, kuvvet’ anlamına bir *tülük* (DTS’de *tölük*) kelimesi vardır: *yekig tülükün urup* ‘şeytanı güc ile vurup’ (DTS 579). Bu kelime Kırgızcada yaşamaktadır. Anlamı da ‘zorluk, güçlük, müşkilât’tır. Kanımızca bütün mısra şöyle düzeltilmelidir: *kadunum, diregüm, dölügüm* ‘Kadınım, direğim, gücüm kuvvetim.’ (Tekin, 1986, s. 145)

Tekin’in bu sözleri, Gökyay’ın kendi okuyuşuyla ilgili yapmış olduğu düzeltmeleri (Gökyay, 1973, s. 339) atlamış olduğunu gösteriyor. S. Tezcan, kelimeleri “*kadunum, ziregüm, dölegüm!*” şeklinde okumuş ve yazdığı notta ikinci kelime için şu açıklamaya yer vermiştir:

Yazılışı olan sözcüğün *ziregüm* yerine yanlış yazılmış olduğunu kabul ediyorum. Fa. *zirek* ‘anlayışlı, hünerli, akıllı’ yazı dilinde olduğu gibi ağızlarda da yaygındır: DerS. 4389 *zirek* 1. ‘açıkgöz, akıllı, çalışkan...’ (Tezcan, 2001, s. 71)

Tezcan, söz konusu ibaredeki üçüncü kelime için de şu açıklamaları yapar:

Buradaki *dölek* kelimesi de ‘temkinli’ anlamındadır; TarS. 1231’de verilen öteki anlamları: ‘mutemet, dürüst, temkinli, vekarlı, sakın, itaatli, edepli’; DerS. 1577 *dölek* ‘uslu, terbiyeli, ağırbaşlı’; ‘uyanık, dikkatli’, ‘uysal’, ‘eli işe yatkın’, ‘dürüst, ciddi, mert’, 1578 ‘boyu bosu güzel olan’. (Tezcan, 2001, s. 71)

Özçelik, kelimeleri “kadunum, diregüm, dölegüm” (Özçelik, 2016a, 213-216; 2022a, 203-206) şeklinde okumuş ve “Hatunum, direğim, dölegüm!” (Özçelik, 2016b, s. 626) “Hatunum, direğim, kadınıml!” (Özçelik, 2021, s. 22) şeklinde aktarmıştır. Şimdi de araştırmacıların soylamanın son ibaresini okuyuşları ile dil içi çevirilerini toplu olarak bir tablo üzerinde görelim:

Araştırmacı	Okuma Şekli	Dil İçi Çeviri
Ergin	Ƙavunum viregüm düvlegüm (1958, s. D12.11)	Kavunum yemişim düvleğim ¹ (1971, s. 11)
Gökyay	Ƙadunum, veregüm, dölügüm (1973, s. 5.17)	Kadınıml, direğim, döleğim ² (1995, s. 32)
Tekin	Ƙadunum, diregüm, dülügüm (1986, s. 145)	Kadınıml, direğim, gücüm kuvvetim (1986, s. 145)
Tezcan	Ƙadunum, ziregüm, dölegüm (2001, s. D8a.11)	Kadınıml, direğim, vakarılıml ³ (2001, s. 71)
Özçelik	Ƙadunum, diregüm, dölegüm (2016a, s. D8a.11, 2022b, s. D8a.11)	Hatunum, direğim, dölegüm! (2016b, s. 626); Hatunum, direğim, kadınıml! (2022c, s. 22)
Tulum ve Tulum	Ƙadunum, direğim, döleğim (2016, s. 397/ 8a.11)	Kadınıml, dayanağım, iyi huylum (2016, s. 396)
Kaçalın	Ƙadınım, diregüm, devletüm (2017, s. 8a.11)	Kadınım, direğim, devletim [nası-bim]! (2017, s. 313)
Kızılözen	Ƙavunum vere kim dövelegüm (2017, s. 174)	Büyük kavunum vere kim küçük kavunum (2017, s. 174)

Tabloda görüldüğü gibi ilk kelimeyi Ergin ve Kızılözen *Ƙavunum* şeklinde, diğer araştırmacılar ise *Ƙadunum/Ƙadınım* şeklinde okumuştur.

Araştırmacılar ikinci kelimeyi *diregüm, veregüm/viregüm, ziregüm* şeklinde okumuş; Kızılözen ise burada bir değil iki kelimedenden oluşan bir yapı bulunduğunu öne sürerek *vere kim* şeklinde okumayı teklif etmiştir.

Üçüncü kelimeyi araştırmacılarından Gökyay *dölügüm*, Tekin *dülügüm*, Tezcan, Özçelik, Tulum *dölegüm/döleğim*, Kaçalın *devletüm*, Ergin, *düvlegüm*, Kızılözen *dövelegüm* şeklinde okumuştur.

Ergin ve Kızılözen ilk kelimeyi *Ƙavun*, üçüncü kelimeyi *düvlek* ve *dövelek* ‘küçük kavun, şamama’ okumuş, ancak bir başka metinden bu kelimelerin eş ve çocuk için metafor olarak kullanıldığına dair bir tanık sunamamışlardır.

¹ M. Ergin, dip notta “küçük kavun, güzel kokan küçük kavun, şamama” (Ergin, 1971, s. 10) açıklamalarını vermiştir.

² O. Ş. Gökyay, dip notta “Ağırbaşlı, yumuşak başlı, sakın, itaatlı, vakarlı, çok döl veren, çok doğuran” açıklamalarını vermiştir (Gökyay, 1995, s. 173).

³ S. Tezcan’ın (2001, s. 71) yazmış olduğu nottan hareketle çıkarılabilen aktarma şeklidir.

Ergin'in ibareyi "Kavunum yemişim düvleğim" (Ergin, 1971, s. 10) şeklinde aktarması ile kelimelere verdiği anlamlar birbiriyle örtüşmüyor.

Son ibareyi "Kavunum vere kim dövelegüm" şeklinde okumayı teklif eden Kızılözen, ibare ve teklifi konusunda şu yorumları yapar:

Bu soylamada dizeler arasındaki anlam örgüsü öylesine sağlam kurulmuştur ki bir sözcüğün okunmasıyla başka bir sözcüğün okunması kendiliğinden sağlanmaktadır. Hatta bir yapının anlamı çözülünce ötekiler öğelerin de anlamı yerine oturmaktadır. İbarenin ilk sözcüğü kavun, ikincisi vere kim (kalıp ifade), üçüncüsü küçük kavun anlamında kullanılmıştır. İbarenin birebir aktarımı, "büyük kavunum vere kim küçük kavunum" biçiminde oluyor. İbarenin geçtiği soylama çocuksuzluk olgusu ile ilgilidir. Öncelikle kavun sözcüğü gibi dövelek "küçük kavun" sözcüğünün de bir meyve olarak çocuksuzluk olgusunun işlendiği bir yaratımda kullanılabileceğini belirtelim. Dolayısıyla burada kavun metaforik anlamda kadın, küçük kavun da yine metaforik anlamda çocuk için kullanılmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi vere kim kalıbı da bir dileğin isteğin dile getirilmesidir. Bu dizenin yorumlaması başka bir ifadeyle düzyazıya aktarılması aşağıdaki biçimlerde mümkündür: Büyük kavunum bana küçük kavun versin. Eşim bana bir yavru doğursun. İnşallah kadının bana çocuk verir / doğurur (Kızılözen, 2017, s. 174).

Araştırmacının okuma teklifi şu nedenlerden dolayı geçersizdir:

1. Okuma teklifi, Türkçenin söz dizimine uygun değildir.
2. Metni bu şekilde okumak, yukarıda verilmiş olan *soylamanın* bağlamına uymaz.
3. Teklif edilen okuma şeklindeki *kavun* ile *düvelek* kelimeleri *Dede Korkut* metninde hiç geçmez.
4. Teklif edilen anlam geçersizdir. Çünkü *kavun* ve *düvelek* farklı iki kavun türüdür. İki farklı türden büyük olan kavunun küçük kavunu verme düşüncesi, hareket noktası olarak yanlışır. Yanlış düşünce veya yanlış metafor/örnek ile bir kadının çocuk doğurması arasında ilgi kurmak doğru bir yaklaşım olamaz. Nitekim araştırmacı, 'çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma' temasının *kavun* metaforu üzerinden işlendiğini herhangi bir metinden gösterememiştir.

Dede Korkut'ta çocuk sahibi olma konusu memelilerden *koyun*, *at*, *deve*, *aslan* metaforları üzerinden işlenmiştir. Kazılık Koca, eşi hamile iken tutsak düşer. On altı yaşına giren oğlu Yegenek, kendisini tutsaklıktan kurtardığında Kazılık Koca, oğlu Yegenek'e seslendiği aşağıdaki soylamada *koyun*, *at*, *deve* metaforlarını kullanarak doğan çocuğunun erkek mi kız mı olduğunu sorar. Yegenek de babasına aynı metaforlar üzerinden cevap verir ve en son *aslan* metaforunu kullanarak doğan çocuğun erkek olduğunu söylemiş olur:

Kaytabanum **māyesini** yüklü kodum;
ner midür, **māye** midür, anı bilsem.
 Kaza[ğucum **kısrağ**ını yüklü kodum;
Ayğır mıdur, **kısrağ** mıdur, anı bilsem.
 Ağlayılum **koyunu**ı yüklü kodum;
Koç mıdur, **koyun** mıdur, anı bilsem
 Ala gözlü görklü **helālūm** yüklü kodum;
erkek midür, **kız** mıdur, anı bilsem.
 Mere yêg yigitler, haber maña,
 Yaradanuñ 'aşkına, dèdi. Yegenek burada soylamış. Görelüm hanum ne soylamış.
 Eydür:

Kaytabanuñ **māyesini** yüklü koduñ, **ner** oldu.
 Kaza[ğucuñ **kısrağ**ını yükli koduñ, **ayğır** oldu.
 Ağlayıluñ **koyunu**ı yükli koduñ, **koç** oldu.
 Ala gözlü görklü **helālūñ** yüklü koduñ, **aşlan** oldu, dèdi. (Özçelik, 2022b, s. D107b.8-108a.2)

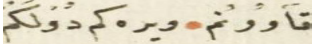
İbaredeki Kelimelerin Yeniden Okunuşu ve Anlam Teklifleri

Bir metnin bağlamından kopuk bir okuma ile doğru sonuca ulaşmak güçtür. Bir kelimeyi, ibareyi, söz kalıbını veya cümleyi doğru okuyup doğru anlamak için metindeki çevre şartlarına bakmak gerekir. Bağlam araştırılan dil yapısının okunması, anlamı konusunda yönlendirici ve belirleyicidir. Bu nedenle söz konusu ibarenin doğru anlaşılması için öncelikle bir özet yapmak gerekir. Hikâyenin başında verilen ziyafette Bayındır Han'ın talimatına göre ak, kızıl ve kara otağlar dikilir. Oğlu olan ak otağa, kızı olan kızıl otağa, oğlu kızı olmayan ise kara otağa oturtulacaktır. Bayındır Han'ın ziyafetine kırk yiğidiyle katılan Dirse Han, oğlu veya kızı olmadığından *kara otağa* oturtulur, altına *kara keçe* serilir ve kendisine *kara koyun yahnisinden* ikram edilir. Dirse Han, bu duruma içerleyip maruz kaldığı davranışın sebebini sorar ve oğlu kızı olmadığından böyle ağırlandığını öğrenir. Bunun üzerine ziyafet yerinden ayrıлып evine gelen Dirse Han eşiyle konuşur. Dirse Han'ın konuşması, üç bölümden oluşur. Konuşmanın ilk bölümü, her ibaresi bir seslenme olan ve eşinin güzelliğine övgü içeren bir soylamadır. Şimdi bu soylamanın üzerinde durduğumuz son ibaresinin yazım şeklini bağlamı içerisinde incelemek ve konuşmanın üç bölümünü görmek için aşağıda Dirse Han'ın konuşma metnini görelim:

[1. Bölüm] Berü gelgil başum bahtı, évüm tahtı,
 évden çıkup yöriyen de selvi boylum,

topuğında şarmaşan da kara saçlum,
 kurlu yaya benzer çatma kaşlum,
 koşa badem şıgmayan tar ağızlum,
 güz almasına benzer al yañaqlum,

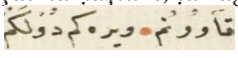

[2. Bölüm] Görür misin neler oldu? Kalkubanı Han Bayındır yerinden tırnış. Bir yere ağ otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktürmüş. Oğulluyı ağ otağa, kızılı[yı] kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa kondurun. Kara keçe altına döşen, kara koyun yahnısından öjine getirün. Yerse yësün, yemezse tursun gëtsün. Anuñ kim oğlu kızı olmaya Tanrı Te'āla anı karğayupdur; biz dañı karğaruz, demiş. [Ben varıcak] gelübeni [beni] karşuladılar, kara otağa kondurdılar, kara keçe altuma döşediler, kara koyun yaahnısından öñüme getürdiler. Oğlu kızı olmayanı Tanrı Te'āla karğayupdur, biz dañı karğaruz, bellü bilgil, dediler.

[3. Bölüm] Senden midür benden midür; Tanrı Te'āla bize bir batman oğul vermez, nedendür? (Özçelik, 2022b, s. D8a.8-8b.9)

Dirse Han'ın konuşma metnindeki üç bölümün konusu özetle şöyledir:

1. Dirse Han'ın eşine seslendiği cümlelerinden oluşan bir soylama,
2. Dirse Han'ın, Bayındır Han ziyafetinde başından geçenleri anlatması,
3. Dirse Han'ın eşine kendilerinin neden çocuk sahibi olamadıklarını sorması.

Yukarıdaki metnin birinci bölümünün sonunda geçen söz konusu ibaredeki kelimeler ve bunların anlamları metnin bağlam çerçevesi içerisinde değerlendirilmelidir. İlk bölüm olan *soylamada* 1. teklik iyelik ekli yapıların sık kullanıldığı dikkat çeker: *başum bahtı*, *ëvüm tahtı*; *selvi boylum*, *kara saçlum*, *çatma kaşlum*, *tar ağızlum*, *al yañaqlum*. Araştırmacıların metindeki yazılışı şeklinde olan son ibareyi okurken bu iyelik eklerini dikkate almış olmaları doğru bir yöntemdir. Bu bakımdan üzerinde durduğumuz ibarede ilk iki kelimenin *kadunum*, *diregüm* şeklinde okunması doğrudur. Ancak ibarenin bağlama uygun ve tatmin edici bir bütünlük arz edecek şekilde aktarılamamış/ anlaşılamamış olmasının iki sebebi vardır: Bunlardan birincisi ibaredeki ilk kelimenin anlamının belirlenememiş olması, diğeri ise üçüncü kelimenin doğru okunamadığı için anlaşılamamış olmasıdır. Yani ibaredeki ilk kelimenin anlamının yeniden araştırılması ve üçüncü kelimenin yeniden okunması ve anlaşılması gerekir.

İbaredeki ilk iki kelimede *dal* yerine *vav* yazılmış olduğunu düşünüyor; kelimeleri *kadunum* ve *diregüm* şeklinde; üçüncü kelimeyi ise *döllügüm* şek-

linde okuyorum. Okuma tekliflerimin gerekçelerini aşağıda üç başlık altında sunarak bir değerlendirme yapmak istiyorum:

kadunum (<katun+um ‘hatunum’): **kadun** ‘hatun, bey eşi (ünvan)’.

İbaredeki ilk kelime şeklinde yazılmıştır. Bir başka deyişle kelimenin ikinci hecesinin başında *dal* yazılması gerekirken *vav* yazılmıştır. Bu düşüncenin gerekçeleri şöyledir:

Arap harfli metinlerde *dal*, *vav*, *re* harflerinin birbiri yerine yazıldığı sık görülür. Nitekim Dresden yazmasında şu kelimelerde *vav* yerine *dal* yazılmıştır: çağıruban (15b.3), vër (15b.7), Dumrul (79a.13), dirmez (75b.3), duvağum (48a.3), evümi (27b.1), gönderüni (26a.13), kervân (4b.4), kaluñ (90b.2).

Dresden yazmasındaki şu kelimelerde ise *vav* yerine *re* yazılmıştır: oğulluyı (8b.1), güvleyüp (13b.3), kapulu (21b.6), gök (40a.4), qoduğuş (113b.3), şuşayan (136b.2), huşlı (142b.5).

Orhun Yazıtlarında *katun* ünvan olarak ‘kağan eşi’ anlamında kullanılır (Tekin, 2014, s. 148). *Dede Korkut* yazmalarında da *kadun* kelimesinin V59a.1 ve V95a.5’te *katun*; V65a.12, V88b.5, V95a.12’de *katun*; D16a.4, D70a.12 ve D89b.6’da *kadun* okunacak şekilde yazılmış ve ünvan olarak ‘bey eşi’ anlamında kullanılmıştır (bk. Özçelik, 2016a, s. 140-142; 2022a, s. 145-147). Yukarıda değinildiği gibi kelime, Dirse Han’ın eşine seslenmiş olduğu bir *soylama*da geçer. Nitekim *Dede Korkut*’ta bir başka yerde Borla Hatun, eşi Kazan Bey’e “**Han babamun güyegüsi *katun* anamun sevgüsi**” (V95a.5 = D70a.1) şeklinde seslenir. Bu seslenmedeki *Han baba* = *Katun ana* paralelliği de *katun* kelimesinin bir ünvan olarak kullanıldığını gösterir.

diregüm (<direk+üm): ‘desteğim, dayanağım’

İbarenin ikinci kelimesi şeklinde yazılmıştır. Yani kelimenin başında *dal* yazılması gerekirken ilk kelimede olduğu gibi *vav* yazılmıştır.

C. Kızılözen, ikinci kelimenin şimdiye kadarki okuma şekillerinin yanlış olduğunu, burada iki kelime bulunduğunu savunarak ibareyi *kavunum vere kim döveleküm* = “Büyük kavunum vere kim küçük kavunum” şeklinde okuyup anlamayı teklif etmiş ve şunları söylemiştir:

Bu yapının ikinci parçası *kim* ile aynı yazım özelliğini paylaşan, *kim* “ki” edatıdır: Ola kim (13/9) bir ağzı du ‘alınun alkışıyla Teñri bize bir batman ‘ayāl vire, dedi. Böylece bu yapıyı *ola kim* kalıp ifadesi gibi

vire kim biçiminde okumak mümkün görünüyor. (Kızılözen, 2017, s. 172)

Ancak yazar *vire kim* şeklindeki okuma teklifi için herhangi bir metinden destekleyici bir tanık verememiştir. Yazar bunun yerine Dresden yazmasında ki şu cümlelerde geçen *ola kim* yapılarını okuma teklifine tanık gösterir:

“Gelün oğlanı babasına kovlayalum; **ola kim** öldüre.” (D11a.11)

“Oğlana qorhınç haberler vëreyim, **ola kim** getmeye, döne.” (D89b.7-8)

“Öleyim ağzuñ için oğul! **Ola kim** menüm geçmiş günümü añdurtmayasın.” (D125a.6)

Yazarın düşüncesine kanıt olarak gösterdiği bu cümlelerde geçen *ola kim* yapısı, ‘umulur ki’, ‘belki’ anlamlarında olup söz konusu ibarenin geçtiği yukarıdaki soylamanın bağlamına uymaz. Yukarıda üç bölüm şeklinde verilmiş olan metinde de görüldüğü gibi Dirse Han, ‘çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma’ konusu ile ilgili soruyu üçüncü bölümde sormuştur. Araştırmacıyı yanıltıp *vire kim* okumaya yöneltten kelimenin ikinci hecesindeki *e* ünlüsünün *he* ile gösterilmiş olmasıdır (ویرهکم). Ancak Dresden yazmasında *a*, *e* ünlülerinin açık hecede *he* ile gösterildiği başka örnekler de vardır: depecük (3b.6), alakırı (22a.13), geçegi (24b.6), alakanını (62b.3), döñmesi (82a.6), süñemez (89b.11), alakanını (108a.8), yederem (139a.13), Beyregi (149b.10), Beyrege (149b.11).

Ayrıca Dede Korkut'ta *direk* kelimesi, bu ibarede olduğu gibi aşağıdaki cümlelerde de ‘destek, dayanak’ anlamında kullanılmıştır:

D10b.1: “Bir tãma **direk** ururlar, ol tãma tãyak olur.” = V62a.8

D57a.4, 104b.3: “Türkistãnuñ **diregi**” = V79b.10, 101a.6 (Kazan Bey’e övgü)

döllügüm (<döllük+üm) = ‘eşim, hanımım’.

Söz konusu ibarenin üçüncü kelimesi metinde şeklinde yazılmıştır. Bu kelime araştırmacılar tarafından “düglegüm/dövelegüm”, “dölegüm/dölügüm/döleğüm”, “devletüm” şeklinde okunmuş ve ‘küçük kavun’, ‘ağır başlı/vakarlı’, ‘iyi huylu’, ‘nasip’ şeklinde anlaşılmıştır. Ancak bu okumaların ve anlamların hiçbirisi metnin bağlamına uygun düşmüyor.

Metnin bu kısmında ‘çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma’ teması işlenmiş olduğuna göre yukarıda yazım şekli gösterilmiş olan üçüncü kelimenin de bu tema ile ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Metindeki yazıma göre kelime şu şekillerde okunabilir: *dölegüm*, *dölügüm*, *dülügüm*, *dövlegüm*, *dövlügüm*,

diivlegüm, diivlögüm. Ayrıca bu kelime *lam* harfinin üzerinde *şeddenin* yazılmamış olduğu düşünülerek *döllegüm, döllögüm* şeklinde de okunabilir.

Yukarıda sıralanmış olan mümkün okuma şekillerinden ‘çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma’ teması ile ilgili olabilecek olanları elbette *döllek* ve *döllük*-tür. Bu ikisinin kökü *döl* olduğuna göre kelimenin anlamlarını dikkate almak gerekir. Sözlüklerde *döl* kelimesinin anlamı “yavru” (Ercilasun ve Akkoyunlu, s. 895; Eren, 2020, s. 149) ve “nesil, soy” (TS, s. 711; TarS, s. 1229; DerS, s. 1575; Altaylı, 2018, s. 951) olarak tespit edilmiştir.

Tarihî metinlerde *döllek*, “Koyunların kuzuladıkları yer.” (TarS, s. 1236), *döllü döşlü* ikilemesi ise “Çoluklu çocuklu, çoluk çocuk sahibi.” (TarS, s. 1237) anlamında tespit edilmiştir.

Sözlüklerde *döllük* kelimesi için “**döllük (I)** Koyun ve keçilerin yavruladıkları yer”, “**döllük (II)** damızlık hayvan.” (DerS, s. 1579), “**döllük** damızlık” (Altaylı, 2018, s. 952) anlamları verilmiştir. “Nevşehir Folkloru 1” adlı kitabın sözlük kısmında ise “**döllük**: Kadın, eş, ev hanımı” (Güney ve Güney, 2006, s. 117) şeklinde tanımlanmıştır. Nevşehir’den derlenmiş olan bu kelime ve anlamı, söz konusu ibarenin son kelimesini doğru okuyup anlamamız için yeterlidir. Yani ibaredeki üçüncü kelime *döllögüm* (<döllük+üm) şeklinde okunmalı ve ‘eşim’ olarak anlaşılmalıdır.

Yukarıdaki yorumlara göre *soylamada* üzerinde durduğumuz son ibarenin okunuşu ve anlamı şöyle olacaktır: *Çadunum, diregüm, döllögüm!* = ‘Hatunum, direğim, eşim!’

Metinde şeklinde yazılmış üçüncü kelime *şeddenin* yazılmamış olduğunu düşündüğümüzü belirtmiştik. Burada harekesiz olarak yazılmış olmasına rağmen Dresden yazmasında *şeddenin* yazılmış olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Ancak üzerinde durduğumuz kelime olduğu gibi yazmadaki şu kelimelerde de *şedde* atlanmış / yazılmamıştır: evvel (11b.1), hakkına (23a.5), bassa (89b.2), kıllığı (92a.4), evveldür (101b.3), issüz (108a.5), ittifâkı (148a.3).

Nitekim bu kelimelerden bir kısmı da başlangıçta yanlış okunmuş, yanlış anlaşılmış ve daha sonra yapılan çalışmalarda bunlarla ilgili yeni okuma teklifleri sunulmuştur. Örnek olarak Dresden yazmasında (D23a.5) şeklinde yazılmış olan kelime, başlangıçta anlaşılamamıştır. Daha sonra bu kelimenin üzerinde bir *şedde* bulunması gerektiği belirtilerek kendisinden sonraki fiil ile birlikte *hakkına* (ko-) ‘defnetmek’ şeklinde anlaşılmaması teklif edilmiştir (Tezcan, 2001, 360-363). Yine Dresden yazmasında (D11b.1) şeklinde yazılmış olan kelime, başlangıçta araştırmalarda hep *ol* şeklinde okunmuştur. Daha sonra bu kelimenin üzerinde bir *şedde* bulunması gerektiği gösterilerek *evvel*

şeklinde okunması teklif edilmiştir (bk. Özçelik, 2016a, s. 238-239; 2022a, s. 224). Ayrıca Dresden yazmasında طار قلني (D92a.4) şeklinde yazılmış olan ibare -ikinci kelimenin üzerinde *şedde* yazılmamış olması nedeniyle- kendisinden önceki *tar* 'dar' kelimesiyle birleştirilerek *taraklığı* vb. yanlış şekillerde okunmuş ve anlaşılamamıştır (Ergin, 1963, s. 285; Gökyay, 1973, s. 87; Sertkaya, 2007, s. 1857; Yıldırım, 2007, s. 180-181). Bir başka çalışmada metnin bu kısmında bir eksiklik olduğu var sayılarak bunun *tar [ağzından] kıllığı boşaldı (?)* şeklinde okunması, tereddütle teklif edilmiştir (Tezcan 2001, s. 247). Daha sonraki bir araştırmada bu ibarede iki kelimenin bulunduğu, ancak kelimelerin birleştirilerek okunmuş olduğu belirtilmiş ve bunların bir tamlama olarak طار tar قلني kıllığı (<kıl+lığ+ı) şeklinde okunması ve 'dar yarığı, dar cinsel organı' şeklinde anlaşılması teklif edilmiştir (bk. Özçelik, 2013; 2016a, s. 630-634; 2022a, s. 570-574).

Metne ve bağlama dönecek olursak; Bayındır Han'ın ziyafetinde Dirse Han'ın gördüğü muamele, Dirse Han'ın eşinin yukarıdaki metnin devamında kullandığı şu iki cümlede geçen '*ayal* 'erkek çocuk' kelimesi, hikâyedeki 'çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma' temasının bir erkek çocuk beklentisi veya özlemi ile ilgili olduğunu gösteriyor:

"Ola kim bir ağzı du'ālınuñ alkışıyla Tañrı bize bir batman '*ayāl* vere.'" (D9a.9-10)

"Bir ağzı du'ālınuñ alkışıyla Allāh Te'āla bir '*ayāl* vèrdi.'" (D9b.3-4)

Ayrıca Oğuzlarda erkek çocuğun soyu devam ettiren kişi olarak kabul edildiğini biliyoruz. *Dede Korkut Oğuznameleri*'nde -bir yerde- burada incelediğimiz konu açısından önemli olan *döl almak* ve *oğlı toğ-* deyimleri 'erkek çocuk sahibi olmak' anlamında geçer. Kazan Bey, yağmalanmış olan evini kurtarmak üzere Karacuk Çoban ile birlikte düşman üzerine gider ve onlardan esir aldıkları annesini ister. Bunun üzerine düşmanları Kazan Bey'e şöyle hakaret eder:

"Karıcuk anañı getürmişüz, bizümdür; saña vèrmezüz,

Yayhān keşiş oğlına vèrürüz.

Yayhān keşiş oğlından **oğlı toğar**; biz anı saña ğarım koruz" (D31a.10-12)

Karacuk Çoban, beyine yönelik bu hakaretlere dayanamayıp şöyle karşılık verir:

"**Dölin almakdan** safāñ varısa, sögli melik, kara gözlü kızuñ varısa getür, Kazana vèr. Mere kâfir, senüñ kızuñdan **oğlı toğsun**, siz anı Kazan Bege karım koyasız" (D31b.6-8)

Sonuç

Sonuç olarak Dirse Han’a ait söz konusu soylamanın son ibaresi için teklif ettiğimiz “*kadunum, diregüm döllüğüm*” = ‘*Hatunum, direğim, eşim!*’ şeklindeki okuma ve anlam teklifinin bağlama uygunluğunu denetlemek gerekir.

İbareyi okumamız konusunda en önemli itiraz ilk kelimenin *kadunum* şeklinde okunmasına yönelik olabilir. Çünkü *kadun* kelimesi ile *döllük* ‘eş, hanım’ anlamındaki kelimenin aynı ibarede kullanılmış olması anlamsız gibi görünebilir. Ancak yukarıda da gösterildiği gibi *kadun* kelimesinin ‘ünvan’ olarak kullanılmış olması böyle bir çelişki olmadığını gösterir. Bu okumaya göre Dirse Han, son ibarede eşine onun sahip olduğu üç sıfatla seslenmiştir: hatun (= ünvan), direk (= destek), döllük (= eş). Dirse Han’ın eşine söz konusu sıfatlarla seslenmiş olduğu ibareyi böyle anladığımızda bunun ile devamındaki “Görürür misin neler oldu...” şeklinde başlayan sözlerin bağlamı arasında gayet uygun bir bütünlük sağlanmış olmaktadır.

Ayrıca ibareyi bu şekilde okuyup anlamak, ‘çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma’ teması ile de örtüşüyor. Çünkü ibarenin son kelimesi olan *döllük*’ün ‘eş’ anlamı, bu tema ile ilgilidir. Son olarak soylamadaki aliterasyon konusu üzerinde duralım:

Berü gelgil başum bahtı, évüm tahtı,
 Evden çıkup yöriyen de selvi boylum,
 Topuğında sarmaşan da kara saçlum,
 Kurlu yaya benzer çatma kaşlum,
 Koşa badem sığmayan tar ağızlum,
 Güz almasına benzer al yañaqlum,
 Kadunum, diregüm, döllüğüm!

Soylamadaki 1. teklik kişi iyelik ekli yapılar (*selvi boylum, kara saçlum, çatma kaşlum, tar ağızlum, al yañaqlum, kadunum, diregüm, döllüğüm*) ile *m* aliterasyonu seslenmeyi güçlendirmiş ve sözün gücünü pekiştirmiştir. Ayrıca teklif ettiğimiz okuma şekline göre son ibarede ortaya çıkan *d* aliterasyonu (*kadunum, diregüm, döllüğüm*) da okuma teklifini destekler.

Soylamanın son ibaresi Ankara, Bursa ve Vatikan yazmalarında geçmez. Bu konuda sebep olarak iki ihtimalden söz edilebilir: Birinci ihtimal üç yazmanın ortak olan dip yazmalarında son ibarenin geçmemiş olmasıdır. İkinci ihtimal ise yazıcılar, ortak dip yazmada yanlış yazılmış olan anlamlandıramadıkları bu son ibareyi yazmamayı tercih etmiş olabilir. Bu durumun metinlerin sözlü gelenekten gelmiş olması veya ozanların, yazıcıların tutumu ile ilgili

olduğu düşünülebilir.⁴ Dede Korkut metinlerini veya başka bir metni yazıldığı gibi okuyup okumamak bağlam, söz dizimi, kültür tarihi vb. açıdan yeterli kanıtlarla desteklendiğinde eş değerdedir. Önemli olan okuma teklifi konusunda aydınlatıcı ve tatmin edici kanıtların sunulabilmiş olmasıdır.

Etik Komite Onayı: Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek: Araştırma için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this research.

Funding: This research received no external funding.

Conflicts of Interest: The author declare no conflicts of interest in this study.

Kısaltmalar

DerS	<i>Derleme Sözlüğü</i> (1963-1982)
TarS	<i>Tarama Sözlüğü</i> (1963-1977)
TS	<i>Türkçe Sözlük</i> (2011)

Kaynaklar

- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2022). *Dede Korkut kitabı Bursa yazması tıpkıbasım*.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't-Türk: Giriş-metin-çeviri-notlar-dizin*. Türk Dil Kurumu.
- Eren, H. (2020). *Eren Türk dilinin etimolojik sözlüğü (ETDES)* (Ş. H. Akalın, Haz.; 2. bs.). Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (1958). *Dede Korkut kitabı: I Giriş-metin-faksimile*. Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (1963). *Dede Korkut kitabı: II İndeks-gramer*. Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Gökyay, O. Ş. (1982). *Destursuz bağa girenler*. Dergâh.
- Gökyay, O. Ş. (1995). *Dede Korkut hikâyeleri*. Dergâh.
- Güney, E. ve Güney, H. (2006). *Nevşehir folkloru I Deyimler - atasözleri - sözcükler*. Nevşehir Belediyesi.

⁴ Konu için bk. Özçelik, 2017, s. 91-104; 2022a, s. 40-128.

- Kaçalin, M. S. (2017). *Oğuzların diliyle Dedem Korkudun kitabı*. Türk Dil Kurumu.
- Kızıllözen, C. (2017). Dedem Korkut Kitabı'nda bir yapı çözümlemesi II: vire kim. *Journal of Turkish Language and Literature*, 3(1), 167-176.
- Özçelik, S. (2013). Dede Korkut eydür: 'Oğul, ol nesne, tarıklık degül tar kılık'dur; ol fi'l boşalmak degül yoşulmak'dur. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 2(3), 47-52.
- Özçelik, S. (2016a). *Dede Korkut -Dresden nüshası-: 1. C Giriş, notlar*. Türk Dil Kurumu.
- Özçelik, S. (2016b). *Dede Korkut -Dresden nüshası-: 2. C Metin, dizin*. Türk Dil Kurumu.
- Özçelik, S. (2022a). *Dede Korkut -Dresden nüshası-: 1. C Giriş, notlar*. (Gözden geçirilmiş 2. bs.). Türk Dil Kurumu.
- Özçelik, S. (2022b). *Dede Korkut -Dresden nüshası-: 2. C Metin, dizin*. (Gözden geçirilmiş 2. bs.). Türk Dil Kurumu.
- Özçelik, S. (2022c). *Dede Korkut Oğuz beylerinin destanlaşmış hikâyeleri*. Ötüken.
- Sertkaya, O. F. (2007). Dede Korkut'ta geçen *tarıklığı boşalmak* ibaresi üzerine, *1. Uluslararası Türk dünyası kültür kurultayı -bildiriler-* (9-15 Nisan 2006, Çeşme/ İzmir) içinde (C IV, s. 1853-1859).
- Tekin, T. (2014). *Orhon yazıtları*. Türk Dil Kurumu.
- Tezcan, S. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri üzerine notlar*. Yapı Kredi.
- Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. Yapı Kredi.
- Tulum, M. ve Tulum M. M. (2016). *Dede Korkut, Oğuznameleri, Oğuz beylerinin hikâyeleri*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*.
- Türk Dil Kurumu. (1963-1982). *Derleme sözlüğü* (C I-XI).
- Türk Dil Kurumu. (1963-1977). *Tarama sözlüğü*.
- Yıldırım, D. (2007). Kitâb-ı Dedem Qorqud metinleri ve bir problem sözcük: Taraqlıq. *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları*, 13, 168-181.

Extended Summary

More than two hundred years have passed since the *Dede Korkut* texts were discovered. The Dresden (D) manuscript appeared in 1815, and the Vatican (V) manuscript appeared in 1950. The first comprehensive scientific studies on *Dede Korkut* texts belong to Muharrem Ergin (1958, 1963) and Orhan Şaik Gökyay (1973). After these publications, studies on the texts at the level of articles and papers continued until 2000. However, *Dede Korkut* texts were re-examined and published by Semih Tezcan (2001), S. Özçelik (2005, 2016, 2022) and Mustafa S. Kaçalın (2006, 2017), starting from 2001.

Until 2017, studies on the *Dede Korkut* texts continued on these two known manuscripts. Starting from 2017, three more *Dede Korkut* manuscripts were found in five years. With the discovery of the Ankara (A) manuscript in 2017, the Günbed (G) manuscript in 2019, and the Bursa (B) manuscript in 2022, the number of known *Dede Korkut* manuscripts increased to five. There are many reading and understanding problems in *Dede Korkut* manuscripts, arising from both the frequent occurrence of archaic elements and the problems of copying. For this reason, the newly found manuscripts have accelerated the work on the *Dede Korkut* texts again. Because in the newly discovered manuscripts, the Dresden and Vatikan manuscripts, there are writing styles and language structures that shed light on the structures in question, the pronunciation and spelling of which are controversial, and help explain the issues that are not understood. Additionally, in some cases, Dresden and Vatikan manuscripts may shed light on some confusion or inaccuracies in newly discovered manuscripts. The notes written by Nasser Khaze Shahgoli and S. Özçelik based on manuscript G (Shahgoli, 2019, p. 162-164; Özçelik, 2021a, p. 73-105, 2021b, 2022c) can be cited as an example in this regard.

There are many reading problems in historical texts written in Arabic letters. One of the reading problems is the issue of the misspelled words in the text. Another problem is the pronunciation of the same word with different spellings. The misread parts and false connections that the previous researchers have made may be another problem while re-reading a text, as well. Whatever the situation or the problem is, the context of the written text is the most important key that allows us to understand the text correctly and recognize and solve problems. Additionally, trying to understand the context and insisting on it guides us to read and understand the words correctly. However, sometimes there may be ongoing problems because the text is not understood correctly even though it is read correctly. No matter which method we follow, the point that should not be forgotten when offering new reading offers is to anticipate the questions that may be asked to us about our new offer and prepare answers to these questions.

A three-word string in the Dresden copy “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu” topics discussed in this article, and that string is related to the re-reading and understanding. The words in the verse in question, which were previously read and understood in different ways, were re-read and evaluated again in the article.

This phrase, which is mentioned in “Boğaç Han Boy, Son of Dirse Han”, is re-read and its meaning is emphasized. The words in the verse in question that have previously been read and understood in different ways are re-examined in this article and reading suggestions are presented.

In this article by revisiting the string of problems with the previous reading and understanding manner are evaluated, criticized, new disclosures are presented on the topic bid. The last phrase of the saying we are focusing on does not appear in the Ankara, Bursa and Vatican manuscripts. There are two possibilities of in this regard: The first possibility is that the last phrase was not mentioned in the bottom manuscripts of the three manuscripts. The second possibility is that the printers may have chosen not to write this because they could not understand the last phrase that was written incorrectly in the bottom writing. This is because the texts came from oral tradition; It may be related to the attitude of poets and scribes. Whether to read *Dede Korkut* texts or any other text as it is written depends on context, syntax, cultural history, etc. and it becomes equivalent when supported by sufficient evidence. The important thing is to provide enlightening and satisfactory evidence about the reading proposal.

